

ИСТОРИЧЕСКА ДЕМОГРАФИЯ

Население, Том 38, Книжка 2, 2020, 281-299

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

„ЩАСТЛИВО“ ИЛИ „БЕЗГРИЖНО“? ДЕТСТВОТО ПО ВРЕМЕ НА ЛЕТНИТЕ ВАКАНЦИИ ПРЕЗ СОЦИАЛИЗМА

Невена ДИМОВА

Нов български университет

БЪЛГАРИЯ, София, 1618, бул. Монтевидео № 21

ndimova@nbu.bg; dimova.nevena@gmail.com

Резюме: В тази статия се съпоставя социалистическата концепция за „щастливо детство“ и популярното, след края на социализма, определение „безгрижно“ детство“ и се анализират държавните политики по отношение на „щастията“ на социалистическите деца и техните субективни преживявания от това време. Фокусът е върху спомените на тогавашните деца от летните им ваканции, и целта е да се покаже, че организирани почивки в летни лагери, като проект на социалистическото „щастливото детство“, са запомнени с амбивалентни чувства, докато ваканцията, прекарана при баба (и дядо) на село, се насища с положителни значения и се конструира като „най-безгрижното“ време от детството. Така може да се твърди, че опитите на социалистическата държава, да измести мястото на детското щастие от дома и семейството, като създаде организирани обществени пространства за тази цел, не са особено успешни, що се отнася до почивките в летни лагери. Вместо това, днешните възрастни конструират къщата на баба (и дядо) на село като паралелна територията на щастие в детските си години, където „под техните грижи и в пълна свобода“ прекарват голяма част от летните си ваканции.

Ключови думи: социализъм; спомени; детство; щастие.

Статията да се цитира по следния начин:

Димова, Н. (2020). „Щастливо“ или „безгрижно“? Детството по време на летните ваканции през социализма. *Население*, Том 38, Кн. 2, 281-299. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Н. Димова, 2020

Статията е постъпила през м. август 2019

Приета за публикуване през м. юни 2020

Публикувана онлайн през м. септември 2020

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

HISTORICAL DEMOGRAPHY

Nasselenie Review, Volume 38, Number 2, 2020, 281-291
ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)
<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

“HAPPY” OR “CAREFREE”? CHILDHOOD DURING SUMMER VACATIONS IN SOCIALISM

Nevena DIMOVA

New Bulgarian University

BULGARIA, Sofia, 1618, 21 Montevideo Str

ndimova@nbu.bg; dimova.nevena@gmail.com

Abstract: *In this article I use the socialist concept “happy childhood” and the popular after the end of socialism notion “carefree childhood” to analyze state policies in relation to socialist children’s happiness and their subjective experiences. By focusing on the memories of then children of their summer vacations I aim to show that the organized holidays in summer camps as part of the project of “happy childhood” are remembered with ambivalent feelings, while vacations spent in grandma’s (and grandpa’s) village house are saturated with positive meanings and are constructed as the most “carefree” time of childhood. Thus, it can be argued that socialist state attempts to remove children’s happiness from their home and family by creating organized public spaces for that purpose were not especially successful, as far as summer camps were concerned. Instead, today’s adults construct grandma’s (and grandpa’s) house in the village as a parallel territory of happiness during their childhood years where under “adult care and in full freedom” they spent a large portion of their summer vacations.*

Keywords: socialism; memories; childhood; happiness.

This article can be cited as follows:

Dimova, N. (2020). “Shtastlivo” ili “bezgrizhno”? Detstvoto po vreme na letnite vakantsii prez sotsializma. [“Happy” or “Carefree”? Childhood During Summer Vacations in Socialism]. *Nasselenie Review*, Volume 38, Number 2, 281-299. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (in Bulgarian)

© N. Dimova, 2020

Submitted – August 2019

Revised – June 2020

Published – September 2020

The author has read and approved the final manuscript.

В по-новата история проектът за социалистическата модернизация се откроява с фокусирането си върху детството и децата, като ги свързва със социалистическия утопичен идеал и създаването на нов социален ред и „нов човек“. От децата се очаква активно да се подготвят за изграждането на светлото социалистическо бъдеще и да участват в политически организации, като пионерски и младежки групи (Millei, Silova and Gannon, 2019). В България, както и в Съветския съюз, децата са грижа на цялата нация и трябва да израснат „здравни, бодри, образовани“, за да се превърнат в достойни граждани на своята родина.

Цялостното отглеждане на децата, както и тяхното образование в училище и извън него, е подчинено на идеите на комунистическата партия и е поверено на учители и пионерски ръководители с идеологическо и класово самосъзнание, които наблюдават и контролират „правилното“ израстване на децата (Erdei, 2004). Така държавата в социалистическа България, както и в другите страни с такива режими, играе активна роля в създаването на детство, отделно от семейната среда, в която традиционно се осъществява ранната социализация на децата.

Пионерските организации се създават в България, Балканите и централна Европа след 1945 година с основна цел да култивират патриотично съзнание и да развият чувство за принадлежност към идеологическия колектив от най-ранна детска възраст (Erdei, 2004). В България Пионерската организация е тясно свързана с училищата, а малките ученици от началните класове се приемат в редиците на Чавдарчетата. По модела на съветските идеолози и в България децата се учат на принципите на колективизъм, самоинициатива и дисциплина. Освен задължителните активности, пионерите са организирани и в извънучилищни дейности, които да свържат талантите на децата с идеите и идеалите на социализма.

Даже по време на ваканциите, когато не са на училище, децата не винаги могат свободно да разполагат с времето си. През лятото се организират различни инициативи, като събиране на медицински растения и пикници, за да се стимулира радостта у децата (Erdei, 2004). По време на колективните летни ваканции денят на децата е също изцяло планиран, като разпределението на времето и дейностите в лагерите наподобява военна структура и организация. Освен на организирани от държавата почивки обаче, голямата част от децата в България прекарват летните си ваканции при баба (и дядо) на село или след средата на 70-те години и на вилата с баба (и дядо), където участват в ежедневен ритъм, при който дейностите и отношенията не се организират, планират и контролират както в летните лагери.

В тази статия се позовавам на спомените за летните ваканции на деца от различни поколения по време на социалистическия режим в България, за да разбера как са се чувствали в детските лагери и на село, кое са запомнили като приятни изживявания и кое не? Какви дейности, събития и чувства свързват със спомените си от летните ваканции? И как конструират собствените си представи за щастливо и безгрижно детство?

Изследването е проведено в рамките на пет месеца през 2019 г. сред съученици, завършили столична гимназия през 1990 година. Интервюирах 26 сви-

пускници, 8 техни братя и сестри, както и четири майки и трима бащи. Половината от респондентите са живяли в близост до гимназията в източните квартали на София, а останалите са от различни части на града. Използвах метода на биографичния разказ, а в добавка проведох и 15 полу-структурирани интервюта с членове на различни социални и възрастови групи за техните детски спомени от летните ваканции. Използвани са псевдоними, за да се запази самоличността на респондентите.

Идеята за „щастливо детство“ се наследява в политическия дискурс в България и другите социалистически държави от съветските практики през 30-те години на 20-ти век (Erdei, 2004). Съветският модел на щастливото социалистическо детство включва идеологията на „слънцето и въздуха“, но най-вече споделеното политическо участие, задружността в общата цел (Попова, 2010а: 13). И в България, както и в другите социалистически страни, особено след края на 60-те години, социалистическото детство се представя и изобразява като безоблачно, безгрижно, а усмихнатите лица на щастливите пионери в летните лагери се превръщат в основен символ на успешните социалистически политики. Освен че цели да покаже превъзходството си над буржоазните общества, чрез тези образи социализмът се стреми да очертае такова бъдеще и за цялото общество (Попова, 2010а: 12). Но, както твърди Попова, моделът на „щастливото детство“ е политически приоритет, който „измества мястото на детското щастие и сигурност от семейния дом преди всичко към обществените пространства: детски домове и градини, детски площадки, детски лагери, колективните игри и други занимания“ и се превръща в „предписание, принуда към щастие, като не остава много пространство за истинско детско щастие“ (Попова, 2010а: 14).

Използвам концепцията за „щастливо детство“, за да обознача предписанието, политическия модел на социалистическата пропаганда и да го разгранича от широко разпространеното, най-вече след края на социализма определение „безгрижно детство“, чрез което днешни възрастни възстановяват и конструират детските си изживявания по време на летните ваканции през социализма и, което насищат със собствени значения. Посредством спомените за летните изживявания на тогавашните деца показвам, че организираниите почивки в летни лагери, като проект на социалистическото „щастливото детство“, са запомнени с амбивалентни чувства, докато ваканцията, прекарана при баба (и дядо) на село се насища с положителни значения и се конструира като „най-безгрижното“ и „щастливо време“ от детството. За летните лагери тогавашните деца си спомнят радостта от общуването с други деца, от морето и творческите и спортни съревнования, но са запомнили и лошата храна, неуютните помещения, почасовия дневен режим, липсата на неструктурирано време. Изживяванията на село при баба (и дядо) днешните възрастни свързват с множеството игри и занимания, които не са организирани и контролирани от възрастните, а самите те участват в тях, с вкусната храна на баба, със свободното общуване с голям брой деца и възрастни и топлите отношения с баба (и дядо). Така може да се твърди, че опитите на социалистическата държава да измести мястото на детското щастие от дома и семейството, като създаде организирани обществени пространства за тази цел, не са особено успешни що